

УДК 595.789

Зінченко М. О. – кандидат біологічних наук, старший викладач кафедри теорії та методики природничо-математичних дисциплін початкової освіти Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Зінченко О. П. – кандидат біологічних наук, доцент кафедри зоології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Про знаходження Сонцевика жалібниці – *Nymphalis Antiopa* (Linnaeus, 1758) на території Шацького національного природного парку

Роботу виконано на кафедрі зоології СНУ ім. Лесі Українки

На території Шацького національного природного парку вперше відзначено вид метелика Сонцевик жалібниця (*Nymphalis antiopa*). Для ідентифікації виду наведено короткий опис характерних особливостей зовнішньої будови

© Зінченко М. О., Зінченко О. П., 2017

різних фаз розвитку: яйця, гусениці, лялечки та імаго. Описано біологічні особливості та поширення виду, місця спостережень на дослідженій території. Вид має одне покоління на рік. Дорослі особини є самотніми комахами і не летять зграями. Кормовими рослинами гусениць є верба, береза, вільха, липа, клен, ясен, шипшина, малина, кропива дводомна, хміль звичайний.

Ключові слова: Сонцевик жалібниця, *Nymphalis antiopa*, Шацький національний природний парк.

Зинченко М. А., Зинченко А. П. О находении траурницы – *Nymphalis antiopa* (Linnaeus, 1758) на территории Шацкого национального природного парка. На территории Шацкого национального природного парка впервые зарегистрирован вид Траурница или Нимфа Антиопа (*Nymphalis antiopa*). Для идентификации вида приводится короткое описание характерных особенностей внешнего строения разных фаз развития: яйца, гусеницы, куколки и имаго. Описаны биологические особенности и распространение вида на исследованной территории. Вид имеет одно поколение в году. Взрослые особи являются одиночными насекомыми и не летают стаями. Кормовыми растениями гусениц являются ива, береза, ольха, липа, клен, ясень, шиповник, малина, крапива двудомная, хмель обыкновенный.

Ключевые слова: Траурница, Нимфа Антиопа, *Nymphalis antiopa*, Шацкий национальный природный парк.

Zinchenko M. O., Zinchenko O. P. About Finding of Camberwell beauty – *Nymphalis antiopa* (Linnaeus, 1758) on the Territory of Shatsk National Natural Park. A species *Nymphalis antiopa* has been first registered on the territory of Shatsk National Natural Park. For the species identification it has been given a short description of the external structure features of different phases of development: eggs, caterpillars, pupae and adults. Biological features, distribution of species and observation places in the investigated territory have been described. The species has one generation per year. Adults are single insects and do not fly in flocks. Larval food plants are willow, birch, alder, linden, maple, ash, dog rose, raspberry, common nettle, common hop.

Key words: Camberwell beauty, *Nymphalis antiopa*, Shatsk national natural park.

Постановка наукової проблеми та її значення. Дослідження біологічного різноманіття природоохоронних територій є важливим завданням, що дозволяє оцінювати їх сьогоденний стан. У Шацькому національному природному парку вивчення ентомофауни розпочате з моменту його створення. Впродовж 1993–2017 рр. основна увага вчених-ентомологів була привернута вивченню видового складу представників Collembola, Odonata, Blattoptera, Homoptera, Hemiptera, Orthoptera, Lepidoptera, Coleoptera, Hymenoptera, Neuroptera та Diptera. Відомості про видовий склад комах ґрунтуються на дослідженнях, проведених, головним чином, співробітниками Інституту зоології імені І. І. Шмальгаузена НАН України та Державного природознавчого музею НАН України (м. Львів), а також деяких університетів України [1; 3; 5; 12]. Загалом виявлено 1071 вид відкритощелепних комах та 98 видів колембол [4-7; 11; 12].

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Видовий склад метеликів родини Сонцевиків (*Nymphalidae* Swainson, 1827) вивчали 1991 р. П. М. Шешурак (НіжДУ ім. М. Гоголя) та І. Г. Плющ (Інститут зоології імені І. І. Шмальгаузена НАН України). Було виявлено – 22 види [13]. О. М. Кравченко (Піщанська ЗОШ) і С. О. Кравченко знайшли і доповнили список німфалід ще трьома видами [9]. Щодо Сонцевика жалібниці, то на його повсюдне поширення територією України, крім безлісних ділянок степової зони та Криму зазначали Ю. П. Некрутенко та В. В. Чиколовець [10]. Загалом на території Західної України цих метеликів реєстрував Ю. В. Канарський [8]. Але на території ШНПП знахідок цього виду до останнього часу не відзначалось.

Формулювання мети статті. Метою даного дослідження є вивчення видового різноманіття комах ШНПП, зокрема Сонцевика жалібниці (*Nymphalis antiopa*), представника родини Сонцевиків (*Nymphalidae*), дослідження його біотопічної приуроченості й поширення в межах парку.

Матеріали й методи. Матеріалом для нашої роботи були спостереження, проведені влітку 2017 р. Визначення імаго проводили за визначниками денних метеликів Ю. В. Канарського [8], Ю. П. Некрутенка та В. В. Чиколовця [10].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У липні–серпні 2017 р. у процесі маршрутних обстежень території парку виявлено два місця, де відмічали появу імаго Сонцевика жалібниці (рис. 1): перше – на території бази практики спортивно-оздоровчого табору «Гарт» Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (51°28'55,3"N 23°48'03,1"E), друге – на екологічній стежці «Світязянка» поблизу бази відпочинку «Автомобіліст» (51°28'30,2"N 23°48'02,2"E).

Згідно літературних даних [2; 10; 14] вид широко розповсюджений у Східній Європі. Однак він відсутній на островах Середземного моря та крайньому півдні Іспанії й Греції. Окремі особини в сприятливі роки мігрують до Англії, півночі Німеччини й Норвегії. Окремі особини залітають аж до узбережжя морів Північного Льодовитого океану. На території України в зоні лісостепів і степів майже не трапляється й є тільки вздовж лісових долин річків звичайний у Карпатах.

Після Другої світової війни чисельність виду сильно зменшилась з невідомих причин. Зараз вона зберігається на низькому рівні.

Імаго є самотніми комахами, і не трапляються зграями. Типовими місцями перебування метеликів є узлісся та галявини, луки, берега річок, узбіччя доріг та антропогенні біотопи.

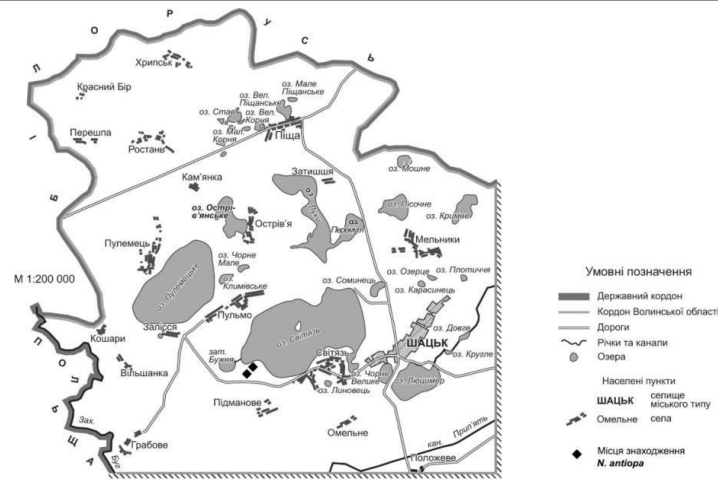

Рис. 1. Місця знаходження Сонцевика жалібниці (*Nymphalis antiopa*)

Зверху крила метеликів мають шоколадний колір із широкою жовтою облямівкою, яку поруч супроводжує ряд невеличких синіх плямок. На передніх краях крил є також по 2 великих жовтувато-білих плями (рис. 2). Нижня сторона крил темна. Розмах крил 70-90 мм.

Рис. 2. Сонцевик жалібниця на узліссі (Фото М. О. Зінченко)

Самки відкладають до сотні яєць щільними концентричними кладками навколо гілок кормових рослин. Яйця завдовжки близько 0,9 мм, видовженої форми; хоріон охристо-жовтий або оливково-коричневий, з 8-9 поздовжніми кілями. Гусениці понад 50 мм завдовжки, чорні із захисними колючками на кожному сегменті, вкриті білими цяточками і мають червоні плями на спинній стороні задньогрудей та I-VII сегментах черевця. Розвиток гусениць триває із червня до липня. Кормовими рослинами гусениць є верба, береза, вільха, липа, клен, ясен, шипшина, малина, кропива дводомна, хміль звичайний. Тримається групами, які розпадаються перед заляльковуванням. Метелик надає перевагу невеликим та середнім деревам. Лялечки буро-сірі, завдовжки близько 30 мм, мають два вістря на голові, прикріплюються головою донизу. Фаза лялечки триває близько 11 днів.

Моновольтинний вид. Імаго з'являються на початку липня й літають до кінця серпня — вересня. Дорослі комахи зимують в укритті. Самиці після зимівлі продовжують літати з настанням тепла до середини травня. Полюбляють відвідувати екскременти різних тварин, а також вологі береги різних водойм. Метеликів приваблює запах кислого бродіння рослинних соків. Можуть живитись березовим соком, що витікає з пошкоджених дерев, й соком перестиглих плодів яблук та слив.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, видове різноманіття комах ШНПП доповнене представником ряду лускокрилих – Сонцевиком жалібницею (*Nymphalis antiopa*). Для оцінки сучасного стану угруповань *Nymphalis antiopa* необхідним є проведення постійного моніторингу цього виду на всій території ШНПП.

Література

1. Берест З. Л. Уточнення і доповнення до списків комах, які охороняються у Волинській області України / З. Л. Берест, І. Г. Плющ, П. М. Шешурак, В. М. Титар, О. П. Зінченко, К. Б. Сухомлін, Ю. С. Васильєва // Заповідна справа в Україні. – Т. 12. – Вип. 1. – 2006. - С. 66-73.
2. Гусєв В. І. Атлас комах України / В. І. Гусєв, В. М. Єрмоленко, В. В. Свіщук, К. А. Шмиговський. – К. : Рад. школа, 1962. – 304 с.
3. Зінченко О. П. Стан вивченості тваринного світу Шацького національного природного парку / О. П. Зінченко // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки : І Міжнар. наук.-практ. конф. : Шацький національний природний парк : регіональні аспекти, шляхи та напрямки розвитку. – 2007. – № 11, ч. 1. – С. 187-193.

4. Зінченко О. П. До вивчення лускокрилих Шацького національного природного парку / О. П. Зінченко, К. Б. Сухомлін // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Біол. науки. – 2010. – № 18. – С. 55–58.
5. Зінченко О. П. До вивчення ентомофауни Шацького національного природного парку / О. П. Зінченко, К. Б. Сухомлін // VIII з'їзд ГО «Українське ентомологічне товариство»: тези доп. 26-30.08.2013, Київ. – С. 54-55.
6. Сухомлін К. Б. Бражники (Lepidoptera, Sphingidae) Шацького національного природного парку / К. Б. Сухомлін, О. П. Зінченко // Національні природні парки – минуле, сьогодні, майбутнє. Матер. між нар. наук.-практ. конф. до 30-річчя створення Шацького національного природного парку (Світязь, 23 – 25 квітня 2014 року). – К.: ЦП «Компрінт», 2014. – С. 240 – 243.
7. Зінченко О. П. До вивчення комах з неповним перетворенням (Insecta : Hemimetabola) Шацького національного природного парку / О. П. Зінченко, К. Б. Сухомлін // Національні природні парки – минуле, сьогодні, майбутнє. Матер. між нар. наук.-практ. конф. до 30-річчя створення Шацького національного природного парку (Світязь, 23 – 25 квітня 2014 року). – К.: ЦП «Компрінт», 2014. – С. 237 – 240.
8. Канарський Ю. Визначник денних метеликів західних регіонів України. Lepidoptera: Zygaenidae, Hesperioidea, Papilionoidea / Ю. Канарський. – Львів: Манускрипт, 2007. – 112 с.
9. Кравченко О. М. Комахи з Червоної книги України, що трапляються на території Шацького національного природного парку / О. М. Кравченко, С. О. Кравченко // Шацький національний природний парк: наукові дослідження 1994–2004 рр.: матеріали наук.-практ. конф. до 20-річчя парку (Світязь, 17–19 трав. 2004 р.). – Луцьк: Волин. обл. друк., 2004. – С. 113–115.
10. Некрутенко Ю. Денні метелики України / Ю. Некрутенко, В. Чиколовець. – К.: Вид-во Раєвського, 2005. – 232 с.
11. Шацький національний природний парк: фотоальбом / уклад. В. П. Войтюк, І. І. Кузьмішина, Л. О. Коцун, К. Б. Сухомлін, О. П. Зінченко, В. І. Матейчик. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – 400 с.: іл.
12. Шацьке поозер'я. Т. 8: Тваринний світ / А.-Т. В. Башта, В. К. Бігун, М. Г. Білецька [та ін.]; за ред. П. Я. Кілючицького; Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016. – 611 с.
13. Шешурак П. М. До вивчення денних метеликів (Lepidoptera : Rhopalocera) Шацького національного парку України / П. М. Шешурак, І. Г. Плющ // Наук. зап. Ніжин. держ. пед. ін-ту ім. М. В. Гоголя. – 1997. – Т. 17. – № 1. – С. 121–124.
14. Eeles P. Camberwell Beauty [Електронний ресурс] / P. Eeles. – Режим доступу: <http://www.ukbutterflies.co.uk/species.php?species=antiopa>